

**TÁJI ÖRÖKSÉGVÉDELMI STRATÉGIA ÉS METODIKA
KIDOLGOZÁSA CSÍKSZÉPVÍZ PÉLDÁJÁN
TÁJVIZSGÁLATI TANULMÁNYRA ALAPOZVA**

2012

TÁJI ÖRÖKSÉGVÉDELMI STRATÉGIA ÉS METODIKA KIDOLGOZÁSA CSÍKSZÉPVÍZ PÉLDÁJÁN TÁJVIZSGÁLATI TANULMÁNYRA ALAPOZVA

2012

Megbízó:

Hargita Megye Tanácsa

Tanulmány készítői:

dr Herczeg Ágnes, okl. tájépítész, vezető tervező I.I. HERCZEG ÁGNES

tájépítész munkatársak:

Borbáth Mónika, okl. tájépítészmérnök

Csaba Kinga, okl. tájépítészmérnök

Madár Kinga, okl. tájépítészmérnök

Tikk Dóra, okl. tájépítészmérnök

tájépítész egyetemi hallgató: Lovas Vilmos, Meszesán Péter, Nemcsok Márton

szakmai együttműködők:

Bogos Ernő, építész;

Ertsey Attila, építész;

Köllő Miklós, építész;

Demeter László, ökológus;

Rodics Gergely, térségfejlesztő

Szépvíz Önkormányzata és a települések közbirtkosságai

Támogatók:

Nemzeti Kulturális Alap

Szépvíz Település Önkormányzata

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés

1. Tájvizsgálat
  - 1.1. Térségi elhelyezkedés
  - 1.2. Természeti adottság
  - 1.3. Településtörténet
  - 1.4. Tájérténet
  - 1.6. Jelenlegi tájhasználat
    - A. Csíki-medencéhez tartozó részek
    - B. Hegylábi részek
    - C. Hegyvidéki részek
    - D. Havasi kaszálók
  - Állatállomány
  - Patakok
  - Szépvízi-víztározó
  - Tulajdonviszonyok
  - 1.7. Természeti értékek, Natura 2000
  - 1.8. Kultúrtörténeti értékek, egyedi tájértékek
  - 1.9. Tájhasználati konfliktusok

2. Táj örökségvédelmi stratégia és metodika kidolgozása Csíkszépvíz példájánál
  - 2.1. Helyzetkép
  - 2.2. Kiindulópont
  - 2.3. Mintaterület : Csíkszépvíz, Csíkszentmihály, Borzsova, Bükkloka
  - 2.4. Cél
  - 2.5. Tájvizsgálat elkészítési módja
  - 2.6. Adatfeldolgozás - vizsgálati térkép
  - 2.7. Értékelés, terv, szabályozás
  - 2.8. Összegzés

Irodalomjegyzék

Mellékletek

- I. Történeti térképek melléklete
- II. Térkép melléklet
- III. Kultúrtörténeti egyedi tájértékek katasztere
  - Szépvíz
  - Csíkborzsova
  - Csíkszentmihály
  - Bükkloka

Bevezetés

„...van még Felcsík terének egy nem kevesebb érdekét és természeti szépséget felmutató szöglete, mely még mindeddig ismeretlen előttünk. Ez Szépvíz vidéke, és az oly sok, de főként népismereti tekintetben érdekes gyimesi szoros; azért most oda irányozzuk lépteinket.”

(Orbán Balázs)

A tanulmány célja, hogy komplex módon feltárja Csíkszépvíz kül- és belterületének táji, természeti adottságait, táji kultúrtörténeti értékeit. Feltárással kerülnek mindazok az adottságok, konfliktusok, amelyek a rendezési terv elkészítéséhez alátámasztó munkarészként, tájvédelemre alapuló turisztikai fejlesztési stratégia kidolgozásához szükségesek. A tanulmány foglalkozik a jelenleg közigazgatásilag Csíkszépvízhez tartozó valamennyi településsel: Csíkszentmihály, Csíkborzsova, Szépvíz, Bükkloka.

1. TÁJVIZSGÁLAT

„Múltja nélkül lehetetlen megérteni egy tájnak, falunak, népnek jelenét.”

(Szabó Pál)

1.1. TÉRSÉGI ELHELYEZKEDÉS ÉS KAPCSOLATOK

Csíkszépvíz község Hargita megyében, Romániában található. Csíkszeredától 12 km-re, északkeletre a Szépvíz-patak völgyében fekszik. A települések Csíkszereda felől a 12/A jelzésű országúton közelíthetők meg. Csíkszereda felől közelítve először, a főúttól nyugatra Csíkborzsova látható, majd áthalad az út Csíkszentmiklóson keresztül Szépvízre, ahonnan a Gyimesi-hágón átérve beereszkedik a Tatros-völgyébe. A Tatros főúttól keletre lévő szakasz mentén alakult ki Bükkloka. Ez a településrész mindig is Szépvízhez tartozott. A falvak a Pogány-havas Kistérségi Társuláshoz tartoznak.

Térségileg meghatározó, hogy Székelyföldet Moldvával összekötő út mentén sorjáznak a falvak, amely az elmúlt évszázadokban jelentős kereskedelmi, gazdasági kapcsolatokat eredményeztek. Továbbá a megyeszékhelyhez, Csíkszeredából könnyen elérhetőek. Ez a regionálisan kiemelkedő helyzet az elmúlt évszázadokban jelentősen meghatározta Szépvíz történelmét, fejlődését.

Ez a tájrészlet háromféle tájkarakterrel jellemezhető. Nyugati fele a Csíki-medence síkságához, középső fele a Csíki-havasok hegylábi részéhez, keleti fele a Csíki-havasok gerincei, völgyeihez tartozik, ahol a Gyimesek-völgye kezdődik. A kistájat a patakok, gerincek tagolják, továbbá meghatározó a Szépvíz-patak felduzzasztásával kialakított víztározó, amely térségi jelentőségű.

1.2. Természeti adottságok

1.2.1 Geológiai adottságok

A táj geológiai alapját a Naskalat és a Csíki-havasok kristályos kőzetei, valamint a Középcsíki-medence fiatal üledékei alkotják. A Pogány-havas teteje a legdélebbi nyúlványa annak a dolomit (mészkö) tömbnek, amely a Nagy-Hagymás hegységet és a Naskalatot alkotja.

A Középcsíki-medence keleti peremét határoló törésvonal mentén Ajnád és Csíksomlyó között erős utóvulkáni működés figyelhető meg. Ennek hatására számos szénsavas ásványvízforrás tör a felszínre.

Az 1500 m-es magasságot is meghaladó hegyes térség folyóvizei az Olt és a Tatros vízgyűjtőjéhez tartoznak, vízválasztójának legmagasabb pontja a Pogány-havas (1351 m). Csíki-havasok a Szépvízi-hágótól (1159 m) az Alcsíkot Kászonnal összekötő Nyerges-tetőig (878 m) húzódó részt nevezik. Fontosabb magaslatai: Sajhavas (1555 m), Szellő-tető (1496 m).

Középcsík területén, Csíksomlyó közelében a neogén vulkáni vonulat két hegykúpja is ideékelődik: a Nagy- és a Kis-Somlyó hegye. A vízhálózat többnyire a Tatros folyó felől tárja fel (Csügés, Szulca, Csobános, Uz pataka).

Csíki-medence, a hármasszoros, nagy kiterjedésű kárpátközi medence, a Maros és az Olt forrásvidékének dombsági térszínéből déli irányba kinyúló medencefüzér. Északon a Marosfői-hágón (896 m) kapcsolódik a Gyergyói-medencével, míg délen a Tusnádfürdői-szoroson (650 m) át viszi az Olt a medence vizeit a háromszéki Szépmező felé.

1.2.2 Vízirajz

A hajdani Csík megye, ahol Csíkszépvíz is található, forrásokkal, patakokkal, folyókkal bővelkedik. A települések kialakulása többnyire a vízirajzi adottságokkal függ össze. Szépvíz, Csíkszentmihály és Borzsova települések a róluk elnevezett patakok mentén alakultak ki. Bükkloka a Tatros-patak felső völgyében található. Bükkloka nevezetessége, hogy itt találhatóak Gyimesek fő patakjának, a Tatrosnak a forrásai.

A Szépvíz határában fekvő Cibrefalva, amelyet a tatárdúlások elpusztítottak, rejt vízforrásokat. A források vizét régi idők óta ivásra és gyógyításra használják.

A Nagyszépvíz-patak völgyének középső szakaszán 1986-ban földgátat emeltek, így jött létre a csíkszépvízi víztározó.

A szépvízi víztározót a Pálos-patak, a Fata-pataka és a Szalonka-patak táplálja, amelyek völgyei természet-közeli, értékes vizes élőhellyel rendelkeznek.

A Szentmihály-patak mentén, a falu határától valamivel több, mint egy kilométerre található forrás talán a környék legelfeledetebb gyógyvízforrása. 40 évvel ezelőtt még hordták innen a vizet.

Csíkborzsova híres volt egykori gyógyvizes fürdőjéről, mely a településtől kissé távolabb egy fenyvesben fekszik. Kénhidrogén vizét fürdésre, borvizét ivásra, valamint köszvényes és hüléses betegségek gyógyítására használták.

Helytörténeti sajátosság az egyetlen fennmaradt gémeskút Borzsován, amely a helyiek szerint a falu legjobb ivóvizét szolgáltatja ősidők óta. Különleges látványt nyújt a Borzsova-patak menti nedves kaszálórét fűzfákkal tarkított képe, amely a madárvilág kedvelt élőhelye.

1.2.3 Növényvilág

A vizsgálati terület természetes vegetációja a magashegységi erdők társulásai. Az egykori uralkodó faja 900-1100 méterig felhúzódó bükk (*Fagus sylvatica*). A bükk fölött sűrű

fenyves következik, leginkább jegenyefenyő (*Abies excelsa*), mely 1200 és 1450 méter között az uralkodó fánem.

Csíkszépvíz község térségében több olyan növényfaj él, amely ámulatba ejti a kutatókat is. Ilyen a kora tavasszal virágzó tátogó kökörccsin (*Pulsatilla patens*), amely Erdélyben csak néhány helyen, általában alacsony, sztyepp jellegű élőhelyeken fordul elő. Egy másik különlegesség az augusztusban virágzó fekete zászpa (*Veratrum nigrum*). Kora tavasszal a bodzaszagú ujjaskosbor (*Dactylorhiza sambucina*), fürtös gyöngyike (*Muscari comosum*), tavaszi tárnics, a már említett tátogó kökörccsin, később a nárciszvirágú szellőrózsa (*Anemone narcissifolia*). Különösen sok orchideafaj fordul elő itt, például vitézvér (*Nigritella rubra*), gömbös kosbor (*Traunsteinera globosa*), szúnyogglábú bibircsvirág (*Gymnadenia conopsea*), sömörös kosbor (*Orchis ustulata*), boldogasszony papucs (*Cypripedium calceolus*). Ugyancsak jellemző a zergeboglar (*Trollius europaeus*), tűzliliom (*Lilium bulbiferum*), turbánlilium (*Lilium bulbiferum*), őszi vérfű (*Sanguisorba officinalis*).

A felsőbb területek jelentős részét a csíkszépvíziek havasi kaszálóként használták. Székelyföld hegyvidéki részére jellemző, hogy az erdőöv fölött foltokban vagy összefüggő nagyobb területeken kaszálókat alakítanak ki. Ez sokkal kedvezőbb a növényzet számára, mint a legeltetés. A havasi kaszálók védett élőhelytípust képeznek az Európai Unióban kiemelkedő növényfaj-gazdagságuk és veszélyeztetettségük miatt.

1.2.4. Állatvilág

Csíkszépvíz község térsége része a Csíki-havasok Madárvédelmi Natura 2000 területnek (ROSPA0034). A medence jellemző védett madarai a fehér gólya és a haris, a helyeket borító erdők és gyepek pedig a siketfajd, a császármadár, több harkály, bagoly és énekesmadár faj élőhelye. A térségben többek között található még nagy örgébicset (*Lanius excubitor*), mezei pacsirtát (*Alauda arvensis*), erdei pityert (*Anthus trivialis*), ragadozómadarakat (békászó sast, vörös vércsét, darázsölyvet, egerészölyvet, karvalyt), láprigót (*Turdus viscivorus*), keresztcsőrűt (*Loxia curvirostra*), télen kis szerencsével csonttollúakat (*Bombycilla garrulus*) is.

Eddig állami vadgazdálkodás volt, jelenleg magán vadásztársaságok működnek. Szépvízen két ilyen társaság található: a Csobotfalvi Vadásztársaság és a Szépvízi Magán Erdészeti Társaság. A vadászható nagyvadak közé tartozik az őz, a fajdkakas, a vaddisznó, a róka, a farkas, a medve és a szarvas, amelyeket meghatározott időszakban, meghatározott számban lehet kilőni.

Előforduló védett vadállatok a hiúz, a vadmacska, a földikutya. A medveállomány háromszor akkora, mint a terület eltartó képessége.

1.3. Településtörténet

A községet Szépvíz, Csíkszentmiklós, Borzsova és Bükkloka települések alkotják. Az egykori Csíkszék falvai zömében hegylábi települések, és a **tízes településrendszer** jellemző rájuk. A nagycsaládok egymástól viszonylag távolabb telepedtek le, hogy állatállományuk számára biztosítsák a legelő területet. A tízes (szeg, szer, néha utca) névvel nevezett nagyobb falurész majd minden csíkszéki községben felfedezhető, így például Szépvízen és Csíkszentmiklóson is (Alszeg, Középszeg, Felszeg). A tízes a csíki székelység legkisebb szervezési egysége. A falvak belsősége (lakóterülete) és határa mindmáig különböző nagyságú tízesekre oszlik, bár szerepük az idők során módosult.

1.3.1. Szépvíz

Csíkszépvíz Erdélyben, Csíkszeredétől 12 km-re, északkeletre a Szépvíz-patak völgyében fekszik, Csíkszéken a Középcsik térséghez tartozik. Szépvíz községközpont. Szájhagyomány szerint Szent László korában keletkezett s nevét maga a király adta. Középcsik egyik jelentős települése, egykori neve Szépmező volt.

A történészek szerint ennek a székely közösségnek az alapítása, akár a többi régi csíki településé, a 12. század második felére, esetleg a 13. század elejére tehető. Első írásos említése csak 1567-ből adható (Zepwyz), mivel előző 1333-as pápai dézsmajegyzék keletkezésekor még nem volt templomos hely.

Ezen a vidéken a Moldvába vivő Tatros völgyébe a Gyimesi-hágón jártak át. Az állandó felvigyázást nem lehetett mellőzni, ez a tény pedig szükségessé tette a falu alapítását. A későbbi 1677-es urbárium a harmincadra vonatkozóan azt írja, hogy a helyi lakosok gyimesi várnál és vámnál teljesítettek őr állási szolgálatot. Tehát a falu létrejött az őrállások miatt volt szükségszerű.

Szépvíz község, akár a többi felcsíki település, a 17. század második felében két pogánydúlást vésztelt át. A Szépvízet is érintő tatárbetörések, a Gyimesi-hágó felől érkezett. A tatárok egész Csíkot lerohanták a környező hegyekből. A tatárok különös kegyetlenséggel végezték ki foglyaikat, főleg a szerzeteseket. Visszavonuláskor, sok foglyot hurcoltak magukkal, a váltságdíj reményében. A tatárbetörések borzalmaiért Teleki Mihály fővezért tették felelőssé a csíkiak.

A 17. század utolsó harmadának kisszámú írott forrásai alapján Szépvíz lakosságának nagyobbik fele viszonylag szerencsésen átvészelte az 1661-es tatár inváziót. Nem így történt azonban 1694 telén, amikor a Gyimesi-szoroson betörő tatárok lerohanták Felcsíkot.

A Szépvízhez tartozó Cibrefalvát felégették, a földdel tették egyenlővé, helyén ma kaszáló van, de a terület máig őrzi az egykori falu nevét. Szépvíz vesztesége ekkor több száz fő is lehetett, Lakatos István kozmási plébános krónikája szerint csak örményt 120-at vittek rabságba a tatárok.

Szépvíz örmény lakosairól volt híres. Az örmények Rudolf pap feljegyzése szerint 1668-ban 250 év Moldvában tartózkodás után, a törököktől úzve Székelyföldre menekültek. Az örmények egy csoportja Apafi Mihály, erdélyi fejedelem, engedélyével Szépvízre telepedett. A faluba betelepedett örmények által a fejlődés erőteljesebb lett, hiszen ők a székely földműveléstől eltérően hasznos ipart űztek és kereskedelmet folytattak.

Az eredetileg ortodox vallású örményeket áttértették a katolikus hitre, ők azonban szerteirtásukat megtartván saját templomot szenteltek fel „Szentháromság tiszteletére” 1795-ben.

A kereskedéssel, kézművességgel foglalkozó örmény lakosság és a földművelő, katonáskodó székelyek közötti ellentét 1841-ben újra jelentkezett. A székelyek a falu törzslakossága az örményeket jövevényeknek, idegeneknek tekintették több mint 150 esztendő után is.

1850-ben Szépvíz lakossága 1584 székely-magyarból, 293 örményből, 22 románból állt, vallásuk szerint római és görög katolikusok voltak. A kommunista hatalomátvétel után a falu élete teljesen megváltozott. A jobb modú gazdákat osztályellenségnek tekintik kuláknak teszik, gyermekeiket kizárják az iskolából.

1954-ben nagyszabású földmérést végeznek, hogy megállapíthassák a mezőgazdasági termékek beszolgáltatási mennyiségét. Az 1955-ös népszámlálás eredménye 2119 lakos, 593 házban 636 gazdaság. Szépvízen 1956-ban alakult meg a mezőgazdasági társulás. A társulás neve „Május 9”, 14 tagja van, 6,62 ha szántó területen gazdálkodnak.

1962-ben a kollektivizálás is befejeződik, a kollektivizálás itt is beindította az elvándorlási folyamatot. Szépvízen ilyen tekintetben azért szerencsésebb a helyzet, mivel közel van a városhoz és megoldható az ingázás.

1992-ben a lakosság száma 1663, ebből földművelésből él 60, munkás a faluban 121, ingázó 300, tisztviselő a faluban 36, munkanélküli 200.

Lakosság 96 %-a a 2011-es népszámlálás szerint magyar nemzetiségű, nagyrészt római katolikus, de élnek a településeken reformátusok, örmény katolikusok és ortodoxok is.

1.3.2 Csíkszentmiklós

A falu Csíkszeredától 11 km-re északkeletre a Szépvíz-patak völgyében fekszik, összeépülve Szépvízzel.

Csíkszentmiklós valamikor a 12. század végén, a 13. század elején alakulhatott. Ezt bizonyítja az 1332-1333-as pápai tizedjegyzék, amelyben már adózó településként szerepel Sancto Nicolao alakban. Nevét valószínű a Szent Miklós tiszteletére szentelt templomáról kapta.

Erős egyházi központ volt, amit az 1333-as tizedjegyzék is bizonyít. 1782-ig Szépvízzel és a Gyimes-völgy falvaival alkotott közös egyházmegyét.

Első román kori, 1498-ban gótikus stílusban átépített templomát 1661-ben a tatárok égették fel, 1694-ben pedig tornyát is lerombolták. A tornyot 1724-ben újjáépítették.

A száraz dombon lévő templom, a plébánia épülete és a fő út mellett elhelyezkedő kultúrház számít a falu központjának. Ezek köré csoportosul a három településrész vagy tizes: Alszeg, Középszeg és Felszeg.

Az 1567-es összeírásban " Zent Mijklos" néven 22 kapuval van bejegyezve, míg Borzsova 28 kapuval és Szépvíz 53 kapuval szerepelt. 1614-ben viszont a Bethlen-lustrában már 71 családfő neve szerepel. 1910-ben 1100 magyar lakosa volt, 1992-ben 1152 lakosából 1148 magyar és 4 román volt.

A közigazgatásilag Csíkszépvízhez tartozó településnek a 2002-es évi népszámlálás alapján 900 lakosa van, nemzetiségi megoszlás szerint legtöbb a magyar ajkú, vallási hovatartozás szerint pedig a római katolikus.

1.3.3 Csíkborzsova

Az 1332-34-es pápai jegyzékben még nem szerepel, de mivel az 1567-es regestrumban „Borsowa" néven 28 kapuval van bejegyezve, ekkor már nagy lélekszámú község lehetett. 1496-ban említik *Borzsova* néven. Egykor az Egri család 1792-ben építtetett itt egy Szent József fakápolnát, amelyet 1794 és 1821 között kőből újjáépítettek és bővítettek, majd 1842-ben tornyot is építettek hozzá.

1.3.4 Bükkloka

A Szermászó erdei még nagyrészt Csíkszépvízhez tartoznak csakúgy, mint a Gyimesi-szoros Hargita-megyei részének egyetlen román többségű településrésze, Bükkloka, 54 házában van, lakosság száma 120. A Gyimesi-völgyön keresztülhaladó 12/A országúttól elszakadva külön falurészt alkot Bükkloka, a Bükkoldal és Rotamosó hegygerincek között, a Bükkloka-patak mentén.

A völgyben lakók nagy része ortodox vallásúak, kivételt képeznek azok akik úgy telepedtek ide. A falu őslakói akik először letelepedtek a völgybe 3 Bokor illetve Bucur testvér volt. A település a madéfalvi veszedelem időszakára vezethető vissza.

A rendszerváltás után a Récéd-patak szádánál az ortodox egyház területeket vásárolt a szépvízi tulajdonosoktól és építettek egy ortodox kolostort.

1.4. Táj történet

Szépvíz lakossága a 20. század második feléig a helyi természeti erőforrásokból tartotta fenn magát, a mezőgazdasági termelés mellett, állattartással és erdőműveléssel később erdőgazdálkodással foglalkozott. A népesség gyarapodásával és a gazdasági élet fejlődésével egyre nagyobb arányban alakította át a tájat. Ezen a természeténél fogva erdős vidéken leginkább az erdőkön keresztül szemléltethető ez a változás. Az erdő területek művelése a 20. század közepéig emberi és állati erő, illetve megújuló energiaforrás (például a vízi malmoknál) felhasználásával történt. Mértéke a térség iparosodásával ugyan változott, de emberi léptéke miatt egy természettel összhangban álló, természeti értékekben gazdag tájat alakított ki.

Ez a harmonikus egyensúly a 20. század második felében kibillenni látszik.

Az **I. katonai felmérésen** (1765-87) a tanulmányozott területet az összefüggő erdőkkel borított hegyek határozzák meg, ezeket gazdag patakrendszer szövi át, a völgyekben többnyire kaszálórétek találhatóak. A patakok a csíki részen az Olt folyó vízgyűjtő területéhez kötődnek, a gyimesi rész arculatát a Tatros pataka határozza meg.

A települések – Bükkloka kivételével – a terület nyugati határában, az erdő lábánál helyezkednek el patakokra szerveződve és mezőgazdasági területekkel körülvéve.

A mezőgazdasági művelés a jellemző területhasználat ezen a részen, a patakok mentén vizes rétek találhatóak valamint malmok.

A három szomszédos települést földutak kötik össze egymással és a távolabbi falvakkal, Szépvíz határában mintegy összefutva, a gerinceken átvezetnek a Gyimesek vidékére. Ebben a periódusban leolvasható a térképről a természet dominanciája, ennek az állapotnak a változása azonban nyomon követhető már a következő évtizedekben.

Az 1860-os **II. katonai felmérésen** (*1. sz. térkép melléklet*) jelentős változás mutatkozik a tájképben az emberi beavatkozás hatására, az erdőhatár vonala kelet felé vándorol, a Szalonka patakától és az új – a Csíki medencét és a Gyimeseket összekötő - út nyomvonalától kelet felé erőteljes erdőirtás nyomai láthatóak. A Gyimesi oldalon már csak elvétve találhatóak kis erdőfoltok, a legelők és kaszálók dominálnak a hegyekben. A nyugati részen, a mezőgazdasági területek és az erdő eltolódott határvonala között nagy kiterjedésű kaszálók jelentkeznek.

A települések fejlődése is nyomon követhető főleg Szépvíz esetében, de Borzsován is látható a tízesek összeolvadása, és a mai településszerkezet kialakulása.

Az első katonai felméréshez képest ez a térkép tartalmaz hegyneveket is: *Macska havas, Kis havas, Fehérkő tető, Pogány havas, Csillag sorka, Fügésstelek*, stb., valamint a fontosabb patakok elnevezéseit.

Az 1873-as **III. katonai felmérésen** (*2. sz térkép melléklet*) a tájhasználat 19. század végi állapotát figyelhetjük meg, a térkép pontos adatokkal van ellátva a patakok, hegyek, hegyrészek, területek elnevezését, funkcióját illetően.

A hegyektől nyugatra, a csíki részen a mezőgazdasági művelés a jellemző területhasználat, a patakok mentén vizes rétek találhatók, kaszálók és malmok. A patakokat facsoportok kísérik.

Az erdős területek fogyatkozása továbbra is jellemző, leolvasható a hagyásfás legelők gyakori előfordulása. Kialakul a csíki részt Moldvával összekötő fontos átjáró mai nyomvonala.

A **II. világháború időszakában** magyar katonai topográfiai térkép (*3. sz térkép melléklet*) szépvízi szelvénye az 1944-es állapotot tükrözi. A háború első időszakában a két békés határmódosításnak (I. és II. Bécsi döntés) és a katonai beavatkozásoknak köszönhetően az I. világháborúban elveszett területek közül Észak Erdélyt is visszacsatolták Magyarországhoz. Ebben az állapotban történt meg az ország újra feltérképezése 1943-ban, a III. katonai felmérés felülvizsgálatával.

Az **1943-as térképen** nyomon követhetőek az útszéli keresztek mint fontos vallási elemek a helyi, túlnyomó részben katolikus lakosság számára. Nagyszámú szénatározó, kaliba is található az erdőirtotta területeken, amiből kiderül, hogy kaszálást folytattak a helyiek ezeken a parcellákon. A faépítmények előfordulási helye inkább a tanulmányozott terület déli részére tehető, legtöbbször a völgyekben vagy hegyoldalokban található, de előfordulnak a gerincen is.

Ebben a periódusban a patakok szabályozása még nem történt meg, erre később került sor, és jelenleg is folytatódik. A 80-as évek elején (*4. sz térkép melléklet*) erőteljes emberi beavatkozás hozott nagy változásokat a tájképbe, a szépvízi víztározó megépülésével.

A **II. világháború utáni térképek** (*4-7. sz térkép melléklet*) a táj erőteljes átalakulását mutatják és ma sok esetben már csak a fennmaradt dűlőnevek rögzítik a területhasználat specifikus nyomait. *Nagy víz mejjéke, Égett malom, Malomkert* elnevezések jelzik a Szépvíz patakának valamikori jelenlétét, a *Középut* vagy a *Nyomás kapu* nevek a régi út vonalát, illetve a vetésforgó számára kijelölt helyet jelölik napjainkban is. Ezek a nevek utalnak a patakok, és ezáltal a vízzel kapcsolatos tevékenységek megszűntéről, valamint magyarázzák a vizes területeknek a csökkenését és ezeknek szántóvá való átalakulását a csíki részen.

1.5. Jelenlegi tájhasználat

A tájkarakter és a tájhasználat összefüggései és változatossága miatt a vizsgált területet a lakott területeken kívüli részekben az alábbi típusokba sorolhatjuk:

- A. Csíki-medencéhez tartozó sík részek, amelyek intenzív mezőgazdasági művelés alatt állnak.
- B. Hegylábi részek, amelyeken kaszálóként és/vagy legelőként fenntartott gyepes területek jellemzőek. Ez nemcsak a síkság felől hegylábara jellemző, hanem a víztározótól keletre, a Fata-, Pálos- és Szalonka patakok összefolyásánál lévő térrészre, illetve a Bükkloka-pataka völgyére. A hegylábak több helyen teraszosítottak.
- C. Hegyvidéki részek, amelyeken az erdők jelenléte dominál, attól függetlenül, hogy az mennyire alkot zárt, vagy idős állományt.
- D. Havasi kaszálók: A Tatros völgyének kapuja a Pogány-havas, Fügés tető között húzódó hágó. Itt kezdődik a Gyimesek sajátos tájkaraktere, amelynek meghatározó elemei a Csíki-havasok hegygerinceinek kopár fátlansága miatti átlátások a gerincekre és belátások a völgyekbe. Emiatt a gyepes gerinceken járva különleges nyitottságot élhetünk át, miközben láthatjuk a kaszálók és legelők egybefüggő szőnyegét.

A tájkaraktert meghatározó művelési módok, tájhasználatok ugyan folyamatosan változnak, azonban a 21. század elején a korábitól eltérő, alapjaiban más irányba ható változások, tendenciák figyelhetők meg (*7. sz térkép melléklet*). A jelen fejezet ezekre a folyamatokra, irányokra kívánja feldolgozni, elősegítve ezek megértését.

Község összterülete 8405 ha, ennek művelési áganként való eloszlása:

• Legelő: 1583 ha	• Vízfelület: 100 ha
• Szántó: 1659 ha	• Utak: 105 ha
• Kaszáló: 2882 ha	• Belterület: 161 ha
• Erdő: 1888 ha	• Terméketlen terület: 27 ha

forrás: <http://www.szepviz.eu/>

A. Csíki-medencéhez tartozó részek

Csíkborzsova, Csíkszentmiklós és Szépvíz egyaránt, többnyire mezőgazdasági területekkel határolt. A települések körül a felaprózódott szalagparcellák sora húzódik, amely lehetővé teszi a családok részleges vagy teljes ellátását a megtermelt növényekből. A lakott terület és a szántók között a házakhoz tartozó zöldséges- és gyümölcsöskertek képeznek némi átmenetet. Azt túlzás lenne állítani, hogy a településeket egy gyümölcsösökből álló gyűrű

fogja körbe, de jelenlétük meghatározó. A szántóföldeken leginkább gabonanövényeket és pityókát termelnek. Szépvíznek a víztározó felé eső részé Nádnek neveznek. Az egykori kenderáztató tavak mocsaras vidékéről a Nád árka patak ered és a Szépvízi patakig csörgedezik. Ezen a vizenyős területen a történeti forrásokban is emlegetett káposztaföldek sorjáznak. A nagyon apró parcellákba felosztott terület nagy részén ma is káposztát termesztenek, azonban ma már észrevehető arányban vannak a nem művelt földrészek is.

A területek tulajdonilag ugyan fel vannak aprózva, azonban a használat egyöntetűsége miatt intenzív mezőgazdasági művelés alatt álló tájat találunk. A tulajdoni helyzet miatt, minden aprócska földdarabot művelnek, s nem adnak teret sem mezsgyéknek, sem mezővédő erdősávoknak. Ez a fajta területhasználat és a konvencionális mezőgazdasági művelés, amely műtrágyát és vegyszereket használ a termőképesség fenntartására és fokozására hosszútávon a termőföldek humusztartalmának csökkenéséhez vezethetnek. Ehhez társulnak mindazok a környezet terhelési hatások, amelyek a talajvizekre, a terményeket fogyasztókra és abiológiai sokféleségre jelentenek veszélyt.

A patakok menti nedvesebb területeken a gyepgazdálkodás jellemző.

A meglévő néhány gazdasági létesítmény (térképen lilával jeölve) a települések szélén, a szántók között fordulnak elő, térhatárolást, védelmet jelentő védőfásítás nélkül. A nagyobb gazdasági létesítmények a településeken famegmunkálással, tejfeldolgozással és tésztafélek előállításával foglalkoznak.

B. Hegylábi részek

A teraszok a szintvonalakkal párhuzamosan rétegződnek. Tájképileg és a tájhasználat módja miatt is rendkívül értékesek, hiszen a hagyományos székely tájművelés megmaradt szép formái.

A hegylábakon lévő teraszos kaszálók, amelyek az ínséges időkben szántóterületek voltak, Szépvíztől északra rögvest a település szélén kezdődnek és egészen a Cibre-patakig felhúzódnak. Szépvíztől délre a szántó területek folytatásaként húzódnak fel a hegylábakra (Borvízoldal, Mészkö, Ponkod, Kihavas). Jellemző, hogy a teraszok szélén, fás-bokros sávot vagy hagyásfákat hagynak. Ma egyöntetűen kaszálóként művelik őket.

Szinte ehhez a tájkarakterhez sorolható azok a gyepterületek, amelyek a patakok mentén a völgyekben (Szermászó-, Fata-, Pálos- pataka) jellemzőek. Éppen annyi különbséggel, hogy ezeket jelenleg inkább legeltetésre használják. Így a völgyekben számos esztenát találunk.

A 2012-es, esőben szegény évben a nyári szárazság miatt a nyájakat az erdőkbe is behajtották legeltetés végett.

Napjainkban a meglévő legelők egy részét felhagyják, hagyják beerdősülni, majd átminősítik erdővé. A gyepes területek megtartását az érvényben lévő területalapú támogatások segítik.

Az részesülhet a támogatásból, akinek szerződése vagy tulajdona van egy területre. Épp ezért a legeltető pásztorokkal nem kötnek szerződést, hanem azok legelőbért fizetnek. A legelőkön tartható állatok száma fajonként meghatározott a túllegeltetés kivédésére. Az állatokat május 5. és október 30. között a legelőkön tartották. A pásztor a legeltetett állatok tejét feldolgozza. Nyáron több ízben ellenőrzik az állatállomány létszámát és az esztenák tisztaságát.

A földalapú támogatás mértéke miatt látható az a tendencia, hogy a már évek, évtizedek óta felhagyott és mára beerdősülő területeken a természetes szukcessziós folyamat során felnövő erdősülő területeket kiírtják, a támogatás elnyerése érdekében.

A Fata-patak mentén, az egykori TSZ helyén magán gazdaság működik. Az egykori TSZ-hez tartozó építmények nagy része már nem létezik, azonban a hídmérleg, s egy istálló még áll.

A Fata-patak mellett, ezen a részen egyre inkább jellemző a hétvégi házak létesítése, annak dacára, hogy a közeli víztározó vízminőségének biztosítása miatt, minden kisebb-nagyobb szennyező forrás komoly veszélyeket eredményezhet. A hétvégi házak megjelenése egyre növekvő tendenciát mutat. Sem környezetvédelmi, sem esztétikai szempontból nem szerencsés a minden szabályozás nélküli építkezés.

A Pálos-patak víztározóba folyásának közelében néhány gazdálkodó család él, azonban feljebb a patakon szintén megkezdődött a hétvégi házak megjelenése.

Ezt a folyamatot a Szeremző-patak mentén is tetten érhető.

Ezeket a folyamatokat vízminőség-védelmi okokból teljes mértékben korlátozni kell, tájképvédelmi szempontból pedig szabályozni.

A patak völgyek mélyén egészen természet közeli állapotok jellemzőek.

C. Hegyvidéki részek

Szépvíz község teljes egészében a Csíki-havasokhoz tartozik. A Csíkhöz tartozó részek erdősültek, azonban ennek mértéke, mint a történeti térképeken látszik időről-időre változott. Jelenleg az erdők állapota és művelése nagyban függ az országos szabályozástól.

Bejárva a hegyeket, meglepő módon azt tapasztaltuk, hogy nem minden távolról erdőnek látszó erdő valódi erdő, ugyanis számtalan esetben csupán újulatok, vagy ritkás állományokat találunk, ugyanis a fáslegelők visszaerdősülnek. Ennek egyik oka az erdőgazdálkodás módjában rejlik.

Az erdők jelentős része gazdasági hasznosítású. Az állományt életkora szerint termelik ki, a 80 év feletti erdőállományok már vágásérettnek tekinthetőek. Jelenleg a faállomány jelentős része lucfenyőből áll, elenyészve, de előfordul még erdei fenyő és bükk is. Az erdészeti ütemterv 10 évre készül, és éves szinten meghatározza a kitermelhető fa mennyiséget, ehhez jön még az egészségügyi kvóta, amely a beteg fák kivágására vonatkozik. 2004-05-ben jelentős széldöntések történtek. Maximum egy hektárnyi erdőt lehet egyszerre tarrá vágni, amelyet két éven belül újra kell telepíteni.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy az ültetett lucfenyők érzékenyebbek a betegségekre, a szélöntésekre. A fiatal újulatban azonban a lombos fajok dominálnak.

A közbirtokosság erdeit erdész őrzi, a falopások inkább a magánerdőkre jellemzők.

A jelenlegi erdőterületek közül véderdő besorolásba tartozik a víztározó gát feletti erdőterület és a csúszásveszélyes talajadottságú részek Csíkszentmiklós felett. Véderdőben csak az alábbi erdészeti módszerekkel lehet fát kivágni: szálalás, lékvágás és szemvágás.

Az erdőkben gombát, gyümölcsöt bárki gyűjthet.

D Havasi kaszálók

A Gyimesekre jellemző, hogy az erdőöbven összefüggő, nagy területeken kaszálókat alakítottak ki. Ezt az eredetileg erdős táj egy jelentős részét, az utóbbi néhány évszázadban óriási fizikai munka befektetésével gyepterületekké alakították az itt élők, hogy kaszálóként hasznosítsák. Ezek a havasi kaszálók védett élőhely típusok az Európai Unióban, egyrészt fajgazdaságuk miatt, másrészt veszélyeztetettségük miatt. Az itt élő értékes növényfajok például a szentlászló tárnics (*Gentiana cruciata*) és számos orchidea faj: sarkvirág (*Platanthera bifolia*), szúnyoglábú bibircsvirág (*Gymnadenia conopsea*).

A fajgazdag kaszálókon a kaszálással kapcsolatos faépületeket találunk, amelyeket kalibának neveznek. Ezek szolgáltak menedékkül az embereknek a szénacsinálás ideje alatt. Majdnem minden szépvízi családnak volt vagy van havasi kaszálóterülete, amelyet évente egyszer, július végén vagy augusztusban kaszáltak.

Szépvíz község területén jelenleg három közbirtokosság működik: Borzsovai-, Szépvízi- és Szentmiklósi Közbirtokosság. Az 19. század végéig egy közbirtokossága volt a három településnek, amely területek kifutottak az 1000 éves határig, hiszen a településnek határvédő szerepe volt.

Állatállomány

A hegyeket-völgyeket bejárva, mindenütt hatalmas juhnyájakat találunk, amelyeket jó néhány kutya kísér, azonban a medvék elszaporodása miatt, olyan vad kutyákat tartanak, amelyek az emberekre is rátámadnak. Így bár turistautakkal behálózott és kedvelt kirándulóhelyeket találunk e hegyekben a turisták számára nem veszélytelen a kirándulás.

Eddig állami vadgazdálkodás volt, jelenleg magán vadásztársaságok működnek. Szépvízen két ilyen társaság található: Csobotfalvi Vadásztársaság és a Szépvízi Magán Erdészeti Társaság. A vadászható nagyvadak közé tartozik az őz, fajdkakas, vaddisznó, róka, farkas, medve és szarvas, amelyeket meghatározott időszakban, meghatározott számban lehet kilőni.

Előforduló védett vadállatok hiúz, vadmacska, földikutya. A medveállomány háromszor akkora, mint a terület eltartó képessége.

Patakok

A víztározó feletti patakok természetes medrükben folynak, természet közeli állapotúak. A víztározó által összegyűjtött vizeket a Szépvíz-patakán engedik ki, ennek medrét a falun belüli szakaszán kibetonozták, amit terméskővel burkoltak. A patak Szépvíz alatti szakaszán a medret több helyen kiszélesítették, majd a meder mellett kavicsbányákat létesítettek. A bányagödröket addig mélyítették, míg a természetes patakmederben már nem jelenik meg a víz, mert valószínűleg a vízzáró réteget átszakítva a víz elnyelődik. Ezek a problémák a Göröcsfalva és Szépvíz közötti patakszakaszon jelentkeznek.

Szépvízi víztározó

A Szépvízi-víztározó egy mesterséges tó Csíkszeredától 14 km-re északkeletre, a Csíki-havasok lábánál, a 12/A jelű út mentén Szépvíz településtől keletre.

1981 és 1986 között épült, Csíkszereda és a környező falvak ivóvízszükségletének 90%-át biztosítja. A Sermászó-, a Fata-, a Pálos- és a Szalonka-pataka táplálja. Területe

0,8 km².

A tározót a természetes patakmederrel egy mesterséges mederszakasz köti össze. A vízmű telep ennek a közelében található.

A víztározóra környezeti terhelést jelent a vízgyűjtő közvetlen környezetében megindult építkezés, annak környezetre gyakorolt hatásának kiiktatása nélkül.

Tulajdonviszonyok

A 20. században a lakosság számának arányában felosztották a három település között a külterületeket: Szépvíz 50%-ot, kapott, Borzsova és Szentmiklós 25-25%-ot. 1926-ban a földreform következményeképpen Gyimesfelső- és Gyimesközéploknak átadtak Szépvíz erdőterületeiből.

1920 körül Keserű András plébános az egyház 4000 hektárnyi erdőterületét eladta, hogy takarékpénztárt hozzanak létre belőle a helyi lakosok számára. Az erdők 95 %-a a közbirtokosságok tulajdonában van. Jelenleg az egyháznak részesedése van a közbirtokossági erdőkben, amit a közbirtokosság kezel.

Kinek mekkora udvara és egyéb belterületi földje volt, annak arányában kapták a „jogot”, amelynek területaránya: 1 jog=1 m³ faanyag=48 ár terület. Régen a fakivágást a közös erdőben az alábbiak szerint osztották el: a kivágandó fákat beszámolták, s minden lakos húzott egyet, amit kihúzott azt kivághatta.

1.7. Természeti értékek, Natura 2000 (Források hegyen-völgyön, 2012)

Szépvíz környéke természeti értékekben gazdag, számos védett faj él a területen. A hagyományos tájgazdálkodás során és természetes módon létrejött élőhelyek változatossága jellemzi.

Borvízforrások

A középcsíki-medence keleti peremét határoló törésvonal mentén Ajnád és Csíksomlyó között erős utóvulkáni működés figyelhető meg. Ennek hatására számos szénsavas ásványvízforrás tör a felszínre.

Szépvíztől északra a Cibre-patak mentén és Szentmiklóstól keletre a Szentmiklós-pataka mentén és délkeletre a Delne-pataka mentén találunk borvízforrásokat, amelyeket régtől fogva ivásra és gyógyításra használnak. A patakokat értékes vizes élőhelyek kísérik. Ezek egyikét: a Borzsovai-fürdő környékének természeti értékeit a helyszínen tájékoztató táblán mutatják be. A borvízforrásokon a 19. században népi gyógyfürdők léteztek, amelyeket az elmúlt években szerre felújítottak: Cibre-fürdő, Borzsovai-fürdő néven.

Hegyi patakok

A patakokban folyami rákok, hegyi halfajok és más gerinctelen állatok élnek. A patakokat bokor füzesek kísérik, amelyekben a fűzfajok mellett májusfa és hamvas éger látható.

Különleges élőhelyek a jégkorszakban keletkezett tócsák, amelyeknek az összegyűlt vízében gazdag élővilág: pettyes gőték (*Triturus vulgaris*), ebihalak, szitakötők, vizibolhák (*Daphnia pulex*) figyelhetőek meg. Szintén különleges élőhelyek a patak menti lápok, amelyekben jégkori maradványfajok élnek, például a szibériai hamuvirág (*Ligularia sibirica*)

Natura 2000

A Csíki-medence és a Csíki-havasok területét az itt előforduló madárfajok védelme érdekében Natura 2000 területté jelölték ki. Madárvédelmi és Élőhelyvédelmi területeket egyaránt kijelöltek Szépvíz külterületén.

A Madárvédelmi Natura 2000 területeken jellemző védett madarak a Csíki-medencében: a fehér gólya (*Ciconia ciconia*), a haris (*Crex crex*), a hegyvidéken a siketfajd (*Tetrao urogallus*), császármadár (*Tetrastes bonasia*), fehérhátú harkály (*Dendrocopos leucotos*), uráli bagoly (*Strix uralensis*), törpekuvík (*Glaucidium sp.*), erdei pacsirta (*Lullula arborea*) és szürke légykapó (*Muscicapa striata*).

A jellemző ragadozómadarak a békászó sas (*Aquila pomarina*), egerészölyv (*Buteo buteo*), darázsölyv (*Pernis apivorus*), karvaly (*Accipiter nisus*), vörös vércse (*Falco tinnunculus*).

Az Élőhelyvédelmi Natura 2000 területekbe tartoznak a havasi kaszálók, amelyek Európa legfajgazdagabb növénytársulásai közé tartoznak. Ezeken a területeken természetvédelmi szempontból is fontos a kaszálás, ugyanis ennek elmaradása a növénytársulás egyensúlyának felborulásához vezet, amely fajszegénnyedéssel járna. Az itt élő növényritkaságok közül

néhány példa: tátogó kökörccsin (*Pulsatilla patens*), fekete zászpa (*Veratrum nigrum*), szirti imola (*Centaurea mollis*), Boldogasszony papucs (*Cypripedium calceolus*), vitézvér (*Nigritella rubra*).

1.8. Kultúrtörténeti értékek, egyedi tájértékek

Szépvíz és környéke rendelkezik regionális jelentőségű kultúrtörténeti értékekkel.

A településen élő Szent László kultusz számos történeti, kulturális emléket hozott létre.

A műemléki védelem alatt áll a 19. században készült fa harangtorony Szépvízen, a Csíkszentmihályi Római Katolikus Templom és a Csíkborzsovai Szent József kápolna.

Ezek mellett kiemelkedő értékű a szépvízi örmény katolikus templom, a Havasboldogasszony kápolna. A Pogány-havas közelében áll a Szent László Kápolnaram. A monda szerint Szent László építtette a tatárok legyőzésének emlékére, a közelében levő sziklán pedig két lólábhoz hasonló bemélyedést Szent László lovának patkóhelyeként emlegetnek. Orbán Balázs még látta Kicsi Pogányhavason a 12 lépés hosszú, 7 lépés széles félkör apsisu szentély alig két láb vastag falait. A kápolna romjait 2012-ben régészeti ásatással feltárták. Az eredeti kápolna mellé egy fából készült emlékhelyet, egy oltárral ellátott harangtoronyt építettek 2012-ben.

Csíkszépvízen található Székelyföld második legrégebbinek ismert székelykapuját, amelyet 1799-ben állítottak.

A falvak építészeti értékeivel külön felmérés és tanulmány foglalkozik.

Az **egyedi tájértékek** fogalom meghatározását a magyarországi tájépítészeti gyakorlatból és szabályozásból vettük át, kibővítve a székely tájra jellemző elemekkel.

Egyedi tájértéknek mindősül az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van. Két fő típusa van: a természeti képződmények és a kultúrtörténeti értékek.

2012. szeptember 21. és 25. között a kultúrtörténeti egyedi tájértékek kataszterezését végeztük Csíkborzsova, Csíkszentmihály, Szépvíz és Bükkloka bel- és külterületén.

A felmérési lapok a tanulmány mellékletét képezik falvanként lebontva:

Szépvíz	81 db
Csíkborzsova	20 db
Csíkszentmihály	20 db
Bükkloka	25 db

tájértéket írtunk össze.

1.9. Tájhasználati konfliktusok

Természeti és táji értékeket veszélyeztető tényezők több típusba sorolhatók.

Környezetvédelemi konfliktusok

Szépvízhez tartozó víztározó regionális jelentőségű vízbázis, amelyből a környék településeinek ivó vízellátását biztosítják. Ezért a vízkészlet minőségét veszélyeztető tevékenységek az emberi egészséget veszélyeztetik. Ide tartoznak a víztározó feletti patak völgyekben történő építkezések, az itt keletkező szennyvíz kezelése, elszivárgása. A patak völgyekben művelt mezőgazdasági szántó területek vegyszeres művelése is bejut a talajvizeken keresztül a tározóba.

Szintén vízügyi kérdés, Vacsárcsi település felé közeledő Szépvíz-patakának a mederkotrása, és a vízszint süllyedése, amely a patak menti területek vízháztartásának a megváltozását idézi elő, amely hosszú távon veszélyezteti a szántó területek vízellátását. A meder kotrása, és a kavicsbányászat átláthatatlan módon zajlik. Ezek a tevékenységek visszafordíthatatlanul és teljes mértékben megzavarják a patak vízrendszerét és ökológiai szerepét.

A hegyoldalak vékony talajrétege a legeltetés intenzitása miatt több helyen teljesen erodálódott, lepusztult. A sík, szántóföldi művelés alatt álló területeken pedig az egyéves növény kultúrák használata és a mező-védő erdősávok hiánya miatt a talaj a szél által pusztul. Ez a defláció veszély leginkább a kora tavaszi, illetve aratás utáni időszakokban jelentkezik, amikor borítás nélkül marad a talaj. A talaj az élelmiszer termelés életadó közege.

A vegyszereket (növényvédő szerek, gyom és rovarirtók) és műtrágyák használatán alapuló mezőgazdaság kipusztítja a talaj termékenységét biztosító talajéletet és rombolja annak humusztartalmát.

Természetvédelmi, tájvédelmi konfliktusok

Természetvédelmi szempontból veszélyeztetettek a gazdag élővilággal rendelkező tócsák, amelyek számos reliktum fajnak biztosítanak élőhelyet. A beépített területek növekedése csökkenti az élőhelyeket.

Az erdők és szántók monokultúras művelése és élőhelyek megszűnése a biodiverzitást csökkenti. Mezővédő-erdősávok hiánya az ökológiai folyosók hiányát jelentik.

A szabályozatlan beépítések, a tájidegen szín, anyag és arány használata tájképi konfliktusként jelentkezik, ugyanis megzavarják ennek a tájnak a harmonikus és egységes jellegét. Emellett a beépített területek környezeti terhelése is jelentős.

A települések és szántó területek között sok helyen hiányoznak a pufferterületek: gyümölcsösök, mezsgyék, amelyek klimatikusan és a tájhasználat szempontjából lennének értékesek.

2. TÁJI ÖRÖKSÉGVÉDELMI STRATÉGIA ÉS METODIKA KIDOLGOZÁSA CSÍKSZÉPVÍZ PÉLDÁJÁNÁL

2.1. Helyzetkép

A hagyományos székely tájhasználat, amellyel kölcsönhatásban fejlődött ki a székely falu szerkezete, telekhasználat, építészete és tárgykultúrája, a közösség életmódja, mára olyan jelenségeket mutat, amely ennek az örökségnek a felbomlását jelzi.

Gyökerét a mai világ tudati állapotában találhatjuk meg. A tájjal összefüggő hagyomány és életmód eltűnését, a közösségek egyénekre bomlását az egész Földet meghatározó világgazdasági kultúra hatása idézi elő. A fogyasztásra, gazdasági növekedésre berendezkedett szisztéma az individuumot célozza meg, világpolgárság eszméjét hirdeti. A médián és a globális gazdasági rendszeren keresztül mindenhová eljut, és a tudaton keresztül fejti ki hatását. Az addig közösség által kontrollált értékrend helyett, a szabadság egyfajta értelmezéseképpen mindenki olyan házat épít, amilyen neki tetszik, az egyén mobilissá válik, eszmeiségében elszakad a helytől, a tájtól, a közösségtől.

Miközben az egyik jelentős gazdasági szektor, a turizmus a múlt értékeit keresi, ezen értékek autentikus bemutatása, az értékek életszerű fenntartása kérdésessé válik. Miért? Mert a tájban élő, tájat művelő ember tudata, környezetéhez, a közösséghez való tudata változik meg, s a hagyományos életmód utolsó mohikánjai, öregjeink lassan átlépnek az új élet kapuján.

Ebben a helyzetben az értékek felmérése, az értékek különböző eszközökkel való megóvása nem elegendő. Fontos végiggondolni, ki fogja tovább éltetni a megörökölt tájkultúrát? A múltba visszamenni nem lehet, kérdés, hogyan lehet a mai világ adottságait figyelembe véve megoldást találni az élő örökségvédelemre.

A cél, hogy a felméréstől eljussunk a konkrét akcióig, vagyis hosszú és rövid távú stratégia, cselekvési forgatókönyv és megvalósulás jöjjön létre.

Abban az utolsó pillanatban vagyunk, hogy csupán a felmérés, az értékek rögzítése nem elegendő. Cselekedni kell.

2.2. Kiindulópont

A székely táj hagyományos tájhasználatának átalakulása felgyorsult

A természetvédelem területén általánosan jellemző, hogy kevés országos és helyi védelem alatt álló terület van. A Natura 2000 területek kijelölésekor nem volt mód részletes természeti érték felvételezésre, ezért sok esetben az érintett területeken konfliktus van a tájhasználat és a természetvédelem között. Tájvédelem, tájképvédelem pedig nincs gyakorlatban.

Napjainkban a tájhasználatban a támogatási rendszer változásai és módjai sok esetben a természetes tájhasználat, vagy mára már nem művelt, magára maradt területeken a természetes szukcessziós folyamatok – például a hegyi kaszálók és legelők visszaerdősülése – ellenében, a támogatásért történik beavatkozás.

Megfigyelhető tendencia ma a székely tájhasználatban, hogy egykori külső szálláshelyeken, vagy szép patak völgyekben a hagyományos művelés helyett üdülőfunkció jelenik meg. Az építkezések mindenféle szabályozás, sok esetben engedélyezés nélkül történnek, tájtól, a a hagyománytól idegen anyaghasználattal és formavilággal.

A problémákat a következőképpen foglalhatjuk össze:

- **Nincs komplex tájvédelem:**
  - nincs komplex táji, természeti értékkataszter
  - nincs meg a tájvédelem jogi kerete
- **A rendezési terv nem tartalmaz:**
  - komplex tájvizsgálatot, zöldfelületi vizsgálatot
  - táji örökségvédelmi tanulmányt

  - külterület szabályozást
  - belterületi zöldfelületi szabályozást
- **A táji munkarészek elkészítését, ha készül, nem tájépítések végzik.**

2.5 Mintaterület : Csíkszépvíz, Csíkszentmihály, Borzsova, Bükkloka

Vizsgálatainkat Csíkszépvíz község területén végeztük. Mintaterületnek kiválóan alkalmas, mert egy közigazgatási egységen belül eltérő, a régióra jellemző tájkarakterek találhatóak itt. A medence lapos, vízfolyásokat kísérő területe, a hegylábi területek, a fennsíkos területek és a sajátos meredek patak völgyi gyimesi területek találhatóak itt. Emellett Csíkszereda agglomerációs zónájába esik, valamint áthalad rajta egy fontos, más régiókkal kapcsolatot tartó országos főút.

A községen a nyilvántartásban a területhasználat a következőképpen tagolódik:

Község területe: 8000 ha

1659 ha szántó

1583 ha legelő

2882 ha kaszáló

1888 ha erdő

161 ha belterület

100 ha víz

105 ha út

27 ha terméketlen

2.4 Cél

Olyan metodika kidolgozása a cél, amely segít megfelelő adatmennyiségen alapuló, jól használható, megfelelő keretet adó és több célra felhasználható tájfelmérést, tájvizsgálatot elkészíteni.

Metodika kidolgozása, amely alkalmas:

- a tájvizsgálat alaplépéseinek bemutatására
- a rendezési tervek kül- és belterületére a táji- és zöldfelületi szabályozására
- a táji örökségvédelmi munkarész elkészítéséhez
- helyi és magasabb szintű táji-és természetvédelmi rendeletekhez
- alapja térségi döntéseknek, turisztikai fejlesztéseknek

2.5. Tájvizsgálat elkészítési módja

A tájvizsgálat elkészítésének lépéseit mutatjuk be, amely adatgyűjtésen, térkép elemzésen, terepbejáráson, a helybéliek közreműködésével történik.

2.5.1 Táj értékkataszterezés

Az értékkataszterezéshez adatlapot készítettünk, amely könnyen kezelhető, és megfelelő adatot, információt tartalmaz mind szövegesen, mind képpel illusztrálva. Az egyes pontokat koordináta méréssel (GPS) rögzítjük a térképre. Az értékkataszterezés a teljes kül- és belterület bejárásával történik, a munkatérképet szelvényezzük, manuálékon a térképen minden látott és adatközlő által megadott adatot, információt rögzítjük.

táj, tájképi, természeti értékek felvételezése:

- adatlap
- fotó
- adatrögzítés térképen
- koordináta rögzítés térképen

2.5.2 A tájhasználat vizsgálata

A tájhasználat változását a rendelkezésre álló legkorábbi, és a legfrissebb, mai állapotot mutató térképek és légi fotók, feldolgozott tematikus térképek, tervek vizsgálatával tudjuk lekövetni. Minden esetben célszerű ezen térképek beszerzése és vizsgálata.

térképek, tervek:

1. I. Katonai felmérés (1763-1787)
2. II. Katonai felmérés (1806-1869)
3. III. Katonai térkép (1872-1884)
4. 1944 Magyar katonai térkép (M=1:50.000)
5. 1981 előtti román katonai térkép
6. 1985 Kataszteri térkép
7. Agrotopográfiai térkép
8. Erdészeti térkép
9. 2001 Rendezési terv külterület
10. 2005 Ortofotó
11. 2011 Ortofotó
12. jelen állapot rögzítése terepen térképre

2.5.3 Külső adatok

Minden, a területről szóló, a területet érintő írott forrást, adatot felkutatunk.

- Tanulmányok, monográfiák, diplomamunkák
- Natura 2000 terület
- egyéb természetvédelmi területek (országos, megyei, helyi)
- régészeti topográfia
- külterületi műemlékek, műemléki jegyzékek
- adatközlők

2.6. Adatfeldolgozás - vizsgálati térkép

Az adatfeldolgozás az adatlapok letisztázásával kezdődik. Leellenőrizzük az adatlapokat és a térképeket. A térkép elkészítésekor meghatározott jelkulccsal jelöljük a pontszerű, vonalas adatokat, és a területhasználat módzatait.

2.7. Értékelés, terv, szabályozás

Az elkészült dokumentáció – értékkataszter és térkép - lehet alapja minden tervezési munkának.

- A táji, természeti értékek védelme: helyi örökségvédelmi rendelet
- Tájterv mint a rendezési terv kötelező alátámasztó munkarésze
- tájvizsgálat eredményeit figyelembe vevő szerkezeti terv
- belterületi építési szabályozás
- belterületfejlesztés
- Külterületszabályozás - az építés szabályozása külterületen, művelési ághoz köthetően
- Belterületi zöldfelületi szabályozási előírások (terven is megjelenő)

2.8. Összegzés

A metodika és annak vitája során felmerült kérdések, megállapítások:

- Szükséges, hogy Hargita megyében az építészeti értékmérés során már vizsgált területek közül tájegységenként ki kellene választani mintatelepüléseket, és a jövőben elkészíteni ezek mintaszerű rendezési tervét.
- A rendezési terv kül- és belterületét a szerkezeti és szabályozási terv során együtt kell kezelni, így a folyamatban az önkormányzat és a megye együttesen vegyen részt.
- Ki kell találni ennek jogi, igazgatási kereteit, ehhez a területfejlesztéshez értő jogi, igazgatási szakemberek bevonása is szükséges.
- Szükséges a polgármesterek, helyi döntéshozók bevonása, a téma fontosságának megértetése, társadalmi tudatosítás.

Irodalomjegyzék:

- Demeter L.-Péter G.-Daczó K. 2012. Források hegyen-völgyön. Szépvízért Egyesület és a Réti Csík természetvédelmi Egyesület.
- Gál Hunor 2012. A pogányhavasi Szent László kápolna története.
- Kozma Mária 1998. Barangolás Székelyföldön 1-Hargita megye. Pallas-Akadémia. Csíkszereda
- Hankó Vilmos 1896. Székelyföld. utánnyomás. Anno Kiadó.
- Szócs János 2004. Három csíki székely falutörvény. A Csíki Székely Múzeum Évkönyve. Csíki Székely Múzeum. Csíkszereda.
- Orbán Balázs 1868. A Székelyföld leírása, Történelmi, régészeti, természetrajzi s népismereti szempontból, Első kötet. Ráth Mór Bizománya. Pest.

internet:

<http://www.szepviz.eu>

<http://poganyhavas.hu/>

www.wikipedia.hu

<http://hu.wikipedia.org>

<http://csikszentmiklos.ro/>

<http://csikborzsova.hupont.hu/>

<http://www.harghita.ro/hun/1/13/1302csikszek.html>

adatközlők:

Ferencz Tibor, Szépvíz polgármestere

Pál Lukács Miklós, Közbirtokosság elnöke

térkép:

- Zsigmond E. (szerk) (2009) A Csíki-havasok és a Gyimesek turisztatérkép 1: 60 000. DIMAP. Csíkszereda

Katonai térképek

- Habsburg Birodalom katonai felmérései, Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Térképtára - Arcanum Adatbázis Kft.; 2006-2007 Magyarország
  - I. katonai felmérés / 1763-1789
  - II. katonai felmérés / 1860
  - III. katonai felmérés – 1873; 1: 25 000;
- Magyarország topográfiai térképei a második világháború időszakából; Arcanum Adatbázis Kft.; 2008 Magyarország
  - 1944-es topográfiai térkép 1: 50 000
- Harta cadastrală comuna Frumoasa județul Harghita 1: 10 000; 1985
- România Ministerul Aparării Naționale direcția topografică militară 1: 100 000; 1997
- Plan urbanistic general comuna Frumoasa; Plan de încadrare în teritoriu 1: 50 000; 2001
- Google Earth, 2011-ben készült légifelvétele